

**АРХІВ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОГРАФА
САВИНИ СИДОРОВИЧ У ФОНДАХ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ
ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ імені В. СТЕФАНИКА**

Ірина Сус

*молодший науковий співробітник відділу рукописів
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Здійснено огляд матеріалів особового архіву українського етнографа С. Сидорович 1920–1960-х рр., який зберігається у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Ключові слова: *особовий архів С. Сидорович, українська етнографія, Український державний етнографічний музей АН УРСР у Львові, народне ткацтво, музейний експонат.*

The article deals with the personal papers of Ukrainian ethnographer S. Sydorovych of 1920–1960s years, which are preserving in the manuscript department of Vasil Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine.

Keywords: *S. Sydorovych's personal papers, Ukrainian ethnography, Ukrainian State Ethnography Museum of the Academy of Science of the USSR in Lviv, ethnic weaving, museum exhibit.*

Сделан обзор материалов личного архива украинского этнографа С. Сидорович 1920–1960-х гг., который хранится в отделе рукописей ЛННБ Украины им. В. Стефаника.

Ключевые слова: *личный архив С. Сидорович, украинская этнография, Украинский государственный этнографический музей АН УССР во Львове, народное ткачество, музейный экспонат.*

Архів Савини Сидорович — українського етнографа та педагога переданий до відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника [11] в 2007 р. у складі архіву українського історика Івана Крип'якевича*. С. Сидорович та І. Крип'якевича пов'язували родинні стосунки: дружина І. Крип'якевича — сестра С. Сидорович [8, с. 578].

© Сус І., 2016

* Архів на стадії опрацювання.

Савина Сидорович (1895–1972) народилася у с. Монастириська на Тернопільщині в родині художника. Впродовж 1906–1910 рр. навчалася в гімназії Сестер Василянок, у 1914 р. закінчила Вчительський семінар у Львові, була членом молодіжної спортивно-патріотичної організації «Сокіл», організовувала гуртки «Пласту». У 1915–1916 рр. С. Сидорович працювала в бібліотеці Наукового товариства імені Шевченка у Львові над упорядкуванням архівів. У 1916–1918 рр. у складі заснованого у Львові «Бюро культурної помочі для окупованих земель» С. Сидорович разом з іншими учителями з Галичини під керівництвом І. Крип'якевича брала участь у розбудові українського шкільництва на Волині, зокрема організувала кілька шкіл для місцевого населення і поліщуків, евакуйованих з фронту, а також була директором школи у Володимирі-Волинському. Впродовж 1918–1920 рр. С. Сидорович працювала в українських освітніх закладах Коломиї — школі ім. княгині Ольги та Учительській семінарії, у 1920 р. повернулася до Львова й до 1934 р. працювала на Українських семінарських коєдукаційних курсах та в II Державній учительській семінарії, у 1921–1922 рр. разом із сестрою Марією та Іваном Крип'якевичем брала участь у діяльності Краського комітету охорони військових могил, який опікувався охороною та впорядкуванням могил Січових стрільців на цвинтарях Львова та його околиць. Упродовж 1925–1929 рр. навчалася в Державному інституті ужиткового мистецтва у Варшаві, а після закінчення студій вела заняття з ручної праці у Львові в Семінарі Сестер Василянок та в Польському державному семінарі. У 1934–1944 рр. працювала в приватних українських школах Львова: гімназії «Рідна школа ім. І. Кокорудза», в Жіночій гімназії Сестер Василянок, у Ремісничій школі [1, с. 12; 6, с. 108; 7, с. 33; 8, с. 113, 120].

Упродовж 1944–1964 рр. діяльність С. Сидорович пов'язана з українською етнографією. У липні 1944 р. у Львові відновили роботу Етнографічний музей АН УРСР, Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії АН УРСР та Львівський музей художнього промислу. Перші дві установи стали центрами етнографічних досліджень у Західній Україні [3, с. 40; 5, с. 28]. Тоді С. Сидорович стала науковим співробітником Українського державного етнографічного музею АН УРСР у Львові, предмет її зацікавлення — художнє ткацтво в західних областях

України [8, с. 134]. Архів С. Сидорович (частина творчих матеріалів з якого неопублікована) репрезентує її діяльність як етнографа.

Праця С. Сидорович у Музеї етнографії припадає на перші етапи його становлення. Тоді одним із напрямів діяльності музею було поповнення фондів новими експонатами. Для цього проводилися польові дослідження, зокрема в тих районах, де діяли осередки художнього ткацтва, килимарства, вибійництва й матеріали з яких неповно були представлені в музейних збірках або неточно визначені [4, с. 917]. Працюючи у музеї, С. Сидорович брала участь у цих експедиціях. Матеріали архіву засвідчують, що фондоутворювач здійснювала польові дослідження у селах Глинянського, Сколівського, Стрийського та Яворівського районів Львівської області, Чернівецької та Закарпатської областей, у місті Косові Івано-Франківської області. Результати експедицій С. Сидорович вміщені у статтях, рукописи яких зберігаються у фонді (опубліковані матеріали фондоутворювача див. у списку літератури) — «До історії розвитку народного ткацтва в Косівському районі» [13], «Народне ткацтво в Косівському районі в минулому і сучасному», «Ткацтво і фарбарство в Глинянському районі Львівської області».

С. Сидорович ознайомлювалася з роботою ткацьких фабрик, які виготовляли народні тканини. В архіві наявні матеріали про відрядження С. Сидорович у 1940–1960-х рр. на ткацькі фабрики Чернівецької області, Дарницький шовкоткацький комбінат Київської області, ткацько-килимарські артілі у Глинянах Львівської області та Хотині Чернівецької області та ін., а також розвідка «Досягнення текстильної промисловості західних земель України в умовах соціалістичного виробництва».

У другій половині 1940-х рр. львівські етнографи розпочали працю над колективним дослідженням «Атлас матеріальної культури західних областей України», в якому мали бути представлені різні ділянки традиційної та сучасної матеріальної культури мешканців тодішніх Волинської, Рівненської, Львівської, Дрогобицької, Станіславівської, Закарпатської та Чернівецької областей України (середина XIX — XX ст.). З різних причин терміни закінчення «Атласу...» змінювали, а в 1954 р. у Львові відбулася Перша українська республіканська етнографічна конференція, на якій було визначено першочергове завдання — підготовка «Атласу матеріальної

культури українського народу» [2, с. 37; 3, с. 44]. С. Сидорович працювала над розділом «Атласу...» — «Ткацтво», матеріали якого зберігаються в архіві фондоутворювача. Однак «Атлас матеріальної культури українського народу» так і не побачив світ.

Ще одним завданням української етнографії 1950-х років було вивчення побуту колгоспників і робітників. Для працівників Львівського музею етнографії затвердили тему «Побут і культура колгоспників УРСР», вивчення якої базувалося на польових дослідженнях, а програма таких експедицій передбачала опис побуту, харчування, традиційне житло, інтер'єр, одяг, народні промисли [2, с. 34; 3, с. 46]. Відомості про традиційну культуру селян західних областей України збирала і С. Сидорович. Серед матеріалів фондоутворювача є коментарі до експозиції «Сучасний одяг колгоспників і робітників та декоративні тканини радянського періоду», а також нотатки С. Сидорович, зроблені під час експедицій у селах Неслухів, Кізлів, Стоянів Львівської області.

Наприкінці 1951 р. в результаті об'єднання в одну установу Львівського філіалу Етнографічного музею АН УРСР та Львівського державного музею художнього промислу був створений Український державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР, найважливішими напрямками роботи якого було поповнення збірок музею, виставкова робота, проведення етнографічних експедицій [3, с. 47].

Науковці Львівського музею етнографії широко пропагували здобутки народної культури українців, така форма роботи етнографів репрезентувала багатство національної культури та виховувала інтерес до її пізнання [9, с. 304]. У фонді С. Сидорович зберігаються матеріали про проведені в 1950 р. виставки народних тканин Львівського етнографічного музею в осередках народного ткацтва — селі Стоянів, містах Борислав, Глиняни, Миколаїв, Косів Львівської та Івано-Франківської областей. У фонді представлені рукописи статей, що пропагують народне мистецтво, — «Важливість прикладного декоративного мистецтва у сучасному побуті», «Значення і роль музеїв для вивчення культури і побуту народу», «Народні тканини у виставці Етнографічного музею АН УРСР у Львові», «Принципи використання в сучасному одязі традицій українського народного вбрання» (у співавторстві з К. Матейко, 1962 р.) та ін.

Дослідники етнографії, які вивчали прикладне мистецтво, надавали консультативну допомогу народним майстрам, працівникам підприємств, організували тематичні виставки в осередках художніх промислів, проводили в них наукові конференції [9, с. 304]. Про таку діяльність львівських етнографів засвідчують архівні матеріали С. Сидорович, зокрема статті «Львівський Етнографічний музей у зв'язках з виробництвом» (1961), «Наш зв'язок з виробництвом», листи дирекції Українського державного музею етнографії та художнього промислу до директорів ткацьких підприємств (Дарницького шовкоткацького комбінату (1960), Київського шовкового комбінату (1960), Державної всесоюзної 1-ї ситценабивної фабрики у Москві (1951), голови Укрхудожпромспілки (1960), також картотека установ, яким у 1950–1960-х рр. працівники Музею етнографії надавали консультації щодо побутування народних тканин у різних етнографічних районах західних областей України, зокрема художникам театрів — в інсценізації українського народного побуту в театральних постановках; художникам — про використання народного орнаменту у виробництві тканин, керамічних виробів; студентам художніх навчальних закладів — щодо оформлення художніх композицій; а також учасникам Української республіканської наради етнографів, працівникам історико-краєзнавчих та етнографічних музеїв, будинків моделей, текстильних фабрик різних міст України (Вижницьке училище прикладного мистецтва, Всесоюзний державний інститут кінематографії (м. Одеса), Дніпропетровський історичний музей та Український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка, Херсонський текстильний комбінат, Чернівецький державний краєзнавчий музей) та республік СРСР (Лянопрядильна і ткацька фабрика м. Вілянді, Кохомський бавовняний комбінат, Московський текстильний комбінат, Текстильний інститут та Вище художньо-професійне училище, редакція журналу «Декоративное искусство СССР» (Москва), Петербурзька ткацька фабрика, Будинок моделей та Музей етнографії народів СРСР, Ташкентський текстильний комбінат) та ін.

С. Сидорович у Музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР у кінці 1940-х — на початку 1950-х рр. працювала на посаді завідувача відділу фонду одягу та народних тканин. В архіві фондоутворювача зберігаються матеріали адміністративної роботи — плани

роботи відділу 1947–1955, 1961 рр., протокол засідання відділу етнографії від 21 травня 1951 р., звіт про участь С. Сидорович в Етнографічній нараді в Інституті етнографії АН УРСР в Києві у 1951 р., графік проведення експедицій для опису українського народного одягу, відомості про походження експонатів у відділі народних тканин, списки інвентарних номерів експонатів, а також плани побудови музейних експозицій на теми «Ткацтво», «Килимарство», «Художня тканина» та ін.

Матеріали фонду засвідчують, що в Інституті етнографії С. Сидорович здійснювала навчальну роботу — у 1960-х рр. під її керівництвом відбувалася практика з етнографії студентів історичного факультету Ужгородського державного університету, зокрема архів містить списки студентів, які проходили практику, їх теми доповідей та рефератів, також зберігаються складені фондоутворювачем програми «Українське народне декоративне мистецтво», «Український народний одяг» та текст лекції «Історія музейництва та музеїв» для курсів підвищення кваліфікації художників-модельєрів і конструкторів Проектно-конструкторського інституту легкої промисловості Львівської ради народного господарства, які проводила С. Сидорович у 1962–1964 рр., матеріали лекції для текстильників художніх майстерень 1968 р.

Вагомим є науковий доробок С. Сидорович у дослідженні народного художнього ткацтва, в якому представлено культуру західної частини Українського Полісся, південно-західної Волині, Західного Поділля, Карпатської зони та Закарпаття [15, с. 8].

С. Сидорович вивчала різні аспекти ткацтва, зокрема історію виготовлення народних тканин — у статтях «До історії народного ткацтва на західноукраїнських землях XIV–XVIII ст.» [12] «Народне мистецтво дореволюційного часу», фарбування тканин — в історико-етнографічному дослідженні «Народне фарбування і його значення в сучасному художньому текстилю», орнамент тканин — у статтях «Килимарство», «Орнамент українських народних тканин», «Орнаментальні композиції українських народних тканин XIX і початку XX сторіччя» [14], «Особливості орнаменту українських народних тканин XIX і 1-ї пол. XX ст.» та ін.

Серед творчих матеріалів фондоутворювача є дослідження різновиду народної тканини — вибійки (тканини з візерунком, який

наносився вручну за допомогою різьбленої або набірної дерев'яної дошки), зокрема розвідка «Народна вибійка в західних областях УРСР», стаття «Історичне тло народної (мальованки) вибійки на західних землях України», довідник «Народна вибійка».

В архіві є матеріали, присвячені дослідженню історії фарб'ярства та процесів фарбування тканин, зокрема стаття «Мистецтво фарбування народних тканин», тези доповіді «З досвіду вивчення народних барвників і їх використання в сучасному художньому текстилю», а також рецепти виготовлення рослинних барвників, зразки ниток, пофарбовані рослинними барвниками, та ін.

У фонді етнографа зберігаються матеріали до довідника фондами Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР «Українські народні тканини» — однієї з найбагатших музейних колекцій народних тканин в Україні XIX — першої чверті XX ст.; дисертаційне дослідження «Народні художні тканини Західних областей Української РСР в XIX і половини XX ст.», над яким С. Сидорович працювала впродовж багатьох років, результатом чого стала її монографія «Художня тканина західних областей УРСР», опублікована з ініціативи директора Львівського музею етнографії та художнього промислу АН УРСР Ю. Г. Гошка вже після смерті С. Сидорович [4, с. 919; 11].

С. Сидорович вивчала й інші види народного мистецтва, зокрема писанки та іграшки, про що свідчать наявні в архіві етнографа статті «Орнамент українських писанок», «Українські народні писанки та використання їх орнаменту в сучасному декоративному мистецтві», в яких досліджено історію побутування писанок, їх орнаментальне оформлення, час написання, техніку розпису, способи приготування фарб та народні звичаї, пов'язані з використанням писанок, а також замальовки фондоутворювача українського писанкового орнаменту. У статті С. Сидорович «Народна іграшка» описано збірку народних іграшок у фондах Етнографічного музею з теренів Львівської, Івано-Франківської та Волинської областей.

Серед матеріалів фонду зберігаються тексти відгуків та рецензій С. Сидорович на монографію Г. Стельмаха «Українці», статті М. Козакевича «Збірки предметів народного будівництва та обладнання», «Типи поселень на українському Поліссі в минулому

і сучасному»; І. Добрянської «Глинянські килими» та «Альбом народних вишивок»; К. Матейко «Одяг робітників України до радянського періоду»; С. Чехович «Житлове обладнання», а також рецензії С. Макарчука, І. Гургули, М. Козакевича, К. Матейко на статті С. Сидорович — «Орнаментальні композиції українських тканин ХІХ і початку ХХ ст.», «Особливості орнаменту українських народних тканин західних областей», «Народне ткацтво Косівського району Станіславівської області» та довідник фондами народних тканин Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР «Українські народні тканини». Рецензія Л. Сухої на статтю С. Сидорович «До історії народного ткацтва західних областей УРСР» (1956) та зауваження до розділу її дисертаційної роботи «Розвиток художнього ткацтва в умовах соціалістичного виробництва» зберігаються в архіві Л. Сухої [16; 17].

С. Сидорович брала участь у наукових етнографічних конференціях та семінарах, зокрема у фонді зберігаються доповіді — «Народне ткацтво» (на Міжобласному з'їзді художніх кооперативів у Станіславі, 1950 р.), «Використання елементів українського народного мистецтва в сучасному одязі» (на семінарі Львівського обласного відділу народної освіти та Українського державного музею етнографії та художнього промислу у Львові, 1964 р.), «Народні традиції в сучасному одязі» (у співавторстві з К. Матейко; на VI Міжнародному конгресі антропологічних і етнографічних наук у Москві, 1964 р.)

С. Сидорович підтримувала контакти з науковцями-етнографами СРСР, про що свідчить колекція статей та книг з підписами М. Новицької (Київ), Є. Бломквіста, М. Вороніна, А. Лебедєвої, Г. Маслової (Москва), М. Шереметевої (Калуга) та ін.

У фонді С. Сидорович представлені фотодокументи, пов'язані з її науково-дослідницькою діяльністю, зокрема колекція фотографій процесів виготовлення художньої тканини, тканих виробів (інтер'єрних тканин, народного одягу), фарб'ярських майстерень західних областей України, тканин з народним орнаментом з ткацьких фабрик, моделей сучасного одягу з використанням фрагментів народного вбрання, учасників курсів для художників у Львівському музеї етнографії та ін.

В архіві С. Сидорович зберігаються укладені нею питальники, за якими описувалися процеси виготовлення тканин і різновидів одягу для «Атласу матеріальної культури західних областей України», картотеки майстрів тканих виробів, музейних експонатів — народних тканин, різьблених дерев'яних виробів (хрестів, чаш, вазонів, картин та ін.), ткацьких фабрик в Україні та інших республіках СРСР, пояснення до експозицій «Народне художнє ткацтво», «Одяг і декоративні тканини радянського періоду», «Український народний одяг в експозиції ЛМЕХП», виставок індійського та китайського декоративно-прикладного мистецтва, а також бібліографія праць різних авторів на теми народного ткацтва, музейної справи та ін.

Матеріали архіву репрезентують наукову й культурно-просвітницьку діяльність С. Сидорович як етнографа — дослідника народного ткацтва на західних теренах України XIX — першої половини XX ст., а також доповнюють історію львівського осередку Музею етнографії 1940–1960-х рр.

1. [Бурачинська Л.]. Вчителька і дослідниця (у 5-ліття смерті Савини Сидорович) / Л. Б. // Наше життя (Союз українок Америки). — 1977. — Чис. 11. — 48 с.
2. Волошин М. М. Львівський осередок української етнографії: основні напрями наукової діяльності у 1939–1959 роках / М. М. Волошин // Гілея : наук. вісник. Сер.: Історичні науки. — 2015. — Вип. 99. — С. 33-38.
3. Гілевич І. Українська етнографічна наука у першому повоєнному десятилітті та польові дослідження Полісся / Ігор Гілевич // Вісник Львівського університету. Сер. історична. — 2008. — Вип. 43. — С. 34-53.
4. Грицюк І. Життєвий шлях і наукова діяльність Савини Сидорович / Ірина Грицюк // Народознавчі зошити. — 1999. — № 6. — С. 911-920.
5. Етнографія України : навч. посібник / за ред. С. А. Макарчука. — Львів : Світ, 2004. — 520 с.
6. Клименко Н. П. Іван Крип'якевич як особистість і науковець (за новими джерелами) / Н. П. Клименко // Український історичний журнал. — 2012. — № 6. — С. 96-110.

7. *Клименко Н. П.* Координаційна та культурно-просвітня робота Івана Крип'якевича в Крайовому комітеті охорони військових могил: мало-відомі сторінки / *Н. П. Клименко* // Історико-політичні студії : зб. наук. праць. Сер. : Історичні науки. — 2015 — № 1 (3). — С. 31-37.
8. *Крип'якевич І.* Спогади (автобіографія) / *Іван Крип'якевич* // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2001. — Вип. 8 : Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. — С. 75-140.
9. *Макарчук С.* Етнографи Українського державного музею етнографії та художнього промислу у Львові: 1959–1965 рр. (спогади, архівні матеріали) / *Степан Макарчук* // Народознавчі зошити. — 2014. — № 2. — С. 299-309.
10. *Матейко К. І.* Використання в сучасному одязі елементів традиційного вбрання / *К. І. Матейко, С. Й. Сидорович* // Народна творчість та етнографія. — 1963. — Вип. 2. — С. 14-28.
11. *Сидорович С.* [особовий архів] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 317.
12. *Сидорович С. Й.* До історії народного ткацтва на західноукраїнських землях XIV–XVIII ст. / *С. Й. Сидорович* // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства (Київ). — 1959. — Вип. IV. — С. 41-58.
13. *Сидорович С. Й.* До історії розвитку народного ткацтва в Косівському районі Станіславської області / *С. Й. Сидорович* // Матеріали з етнографії та художнього промислу (Київ). — 1957. — Вип. 3. — С. 30-35.
14. *Сидорович С. Й.* Орнаментальні композиції українських народних тканин XIX і початку XX сторіччя / *С. Й. Сидорович* // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства (Київ). — 1959. — Вип. III-IV. — С. 39-71.
15. *Сидорович С. Й.* Художня тканина західних областей УРСР / *С. Й. Сидорович*. — Київ : Наук. думка, 1979. — 156 с.
16. *Суха Л.* [Рецензія] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 225, од. зб. 536. — 5 арк. — Рец. на ст.: *С. Сидорович*. До історії народного ткацтва західних областей УРСР.
17. *Суха Л.* [Рецензія] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 225, од. зб. 537. — 3 арк. — Рец. на дис. роботу: *С. Сидорович*. Розвиток художнього ткацтва в умовах соціалістичного виробництва.